

RG-50. 473*0087
Stanislovas Mikuta

Ats.: Savanoriai buvo. Atvarė ten prie šulinio, kur gyvenom.

Kl.: Ai, nepasakokit. Mes šitą norim užrašyti.

Ats.: Gerai, gerai.

Kl.: Va šitą mes norim užrašyti. Užrašysim, ką reikėjo.

Ats.: Dėl to ir viskas. Mes gyvenom.

Kl.: Aha.

Ats.: Čia mūsų daržai buvo čia va, kur dabar yra.

Kl.: Va, va. Aha. Dabar kaip pradėsim, reiškia. Yra, jo? Vat. Dabar, tamsta, pasakykit savo vardą, pavardę.

Ats.: Aha.

Kl.: Kur ir kelintais metais esat gimęs?

Ats.: Aš Bronislovas Mikuta. Gimęs 1928 metais. Gimęs Paežerės kaime. Ten, kur važiuom pro šalį, parodžiau ten. Nu, ir daugiausia vaikystę praleidau čia. Ten prie kelio gyvenom, kad dirbom. Paskui parvažiuom čia. Į Kipro Petrausko. Mes ten daugiausia darbavomės. Tėvai darbavosi visą laiką prie Kipro Petrausko. Nu, skaitosi, gimiau Paežerėje. Aš ir bandą ganiau čia šituose miškuose visuose.

Kl.: Tai jūs ir Kiprą Petrauską prisimenat.

Ats.: Nu, aš prie Kipro Petrausko buvau ir furmanas (= vežikas). Važinėdavau. Gi kur nuvežti reikėdavo ar ten žuvies. Turėjau arklius trakėnus, prižiūrėdavau. Nu, ir vežiodavau jį. Nu, taip ir darbavausi. Aš ten arklius prižiūrėdavau. Šėkus pjaudavau, kur tas getas buvo žydelių tas. Ten mane vežiką... Šieną parvežiau, viską. Nu, ir dar vat Felcas toks buvo. Turėjo arklį, vežimėlis tas. Jie paprašydavo, kaip man jau mažesnam. Niekas ten į mane dėmesio nekreipdavo. Sudėdavo pinigų. Nuvažiuodavau ten žuvies. Parveždavau cigarečių, sviesto ten, ko jie prašydavo. O atvažiuodavau ten vat, keliukas va taip kur Rainių miškas. Aš važiuodavau ir jie atėdavo. Visi iš geto. Pasiimdavo, kas kam, ko reikėdavo. Nu, o dar aš jiems padėdavau.

Kl.: Tai kur čia tas getas buvo įrengtas?

Ats.: Nu, ten, kur aš rodžiau, ten vat. Ten buvo tas tvrtas didžiausias. Karvidės buvo stadolė, kur arkliai kur buvo. Ten tas buvo getas. Nu, pasislėpti nuo lietaus, nuo visko. Buvo ten suvartyti.

Kl.: Kaip jie ten gyveno tam gete?

Ats.: Nu, tai kaip gyveno. Žinai, daugiau nieko. Ant žemės gulėjo daugiau. Nei lovos neturėjo. Visaip (?) kaip žydai buvo.

2:34

Kl.: Kas ten buvo tam gete? Ar tiktai moterys, ar ir vyrai ir moterys?

Ats.: Moterys ir vyrai, ir vaikai. Visi buvo suvaryti iš visų pusių.

Kl.: Tai jie šeimom buvo visi, ar ne?

Ats.: Visi su šeimom. Ir tas mano jau tėvo draugas buvo Dambė, žydėlis. Turėjo šešias, septynias dukteris. Ir mano tėvas, abudu savanoriais tarnavo. Tai jis ateina pas mane prie ūkio. Nu, čia niekas anų taip didelei nedraudė. Tik ten vakare išeina tas komendantas, tie prižiūrėtojai: kad jau laikas pasibaigė. O taip ateidavo pas mus tie pažįstami žydėliai čia į kumetyną su tėvu pašnekėti. Kad buvo pažįstami žydėliai.

Kl.: Kas ten komendantas buvo?

Ats.: O kaip ten jį? Ar Liepus, ar kas ten. Neprisimenu pavardės, kas ten buvo.

Kl.: Bet lietuvis ar vokiečių?

Ats.: Nu, šitas va. Ar lietuvis, ar vokiečių? Bet daugiau šičia komanduoti suvažiuodavo vokiečiai. Nu, o taip tie baltaraiščiai? Nu, tai kaip kas sau. Anie pasakydavo. Anie mažai kas didelei nieko ir nesipriešino. Niekur nėjo. Buvo savo vietose ir viskas. Galėjo anie išsivaikščioti, kad būtų kur. O taip, nu, pasakydavo. O jau pasibaigdavo tas jų laikas. Nu, ir jau paskui pradėjo. Vat, jau paėmė ten tą žydėlį Dambę. Ten jis duobes tas kasė. Ir va mūsų čia tas kumetynas kaip buvo, čia buvo šulinys. Nu, atvesdavo atsigerti vandens juos. Nu, buvo sumušti su tom rykštėm. Nugaros buvo biškį apkapotos.

4:08

Kl.: Tai dėl ko juos mušė, kodėl?

Ats.: Nu, žinai, kaip mušė. "Greičiau kaskit, nemiegokit". Va, taip. Girdėdavau, kad jie šūkaudavo čia. Mes bijojom eiti. Jos neleisdavo manęs eiti. Sako: "eik, dar ir tave nušaus".

Kl.: Kiek laiko jie kasė čia tas duobes?

Ats.: Nu, taip apie... Taip buvo tas viskas apie tris, keturias dienas. Tas viskas vyko čia.

Kl.: Kokį mėnesį?

Ats.: Nu, vat aš dabar negaliu pasakyti.

Kl.: Liepos.

Ats.: Kad čia gal... Ten, man rodos, yra užrašyta ant tų akmenų ta data. Nu, taip maždaug liepos mėnesį. Šilta diena buvo taip. Kai pagada (= geras oras) tokia buvo. Gražiausios dienos buvo. Tuo tarpu.

Kl.: Nu, dabar sakykit, vat. Kai kasė tas duobes, ar jau buvo aišku, kam tos duobės yra?

Ats.: Nu, jau, atrodo, kad buvo aišku. Kaip kasė, mes nežinojom, kas čia bus iš tų duobių. Paskui jau tik nakties nesulaukė. Naktį, mes jau miegojom, kad čia iš kulkosvaidžio velniškas tratėjimas pasidarė. Bildėjimas, užimas, šauksmai didžiausi. Nu, mes bijom išeiti dabar. Ant rytojaus mes klausėm... Tų žydėlių nuėjom... Kaip aš arklius kinkiau, kas čia. Anie sako, kad: "jau šaudo mus". Ir sako, su kulkosvaidžiu atsišaudė, ba niekas neišeina. Matot, per daug suvarė į duobę. Kam kliuvo, kam nekliuvo. Bloga pasidarė. Jie persigalvojo, paskui taip. Atvarydavo ten vat. Vat, ten medžiai yra su... Nusirengdavo, taip ir atvesdavo čia po penkis. Taip po penkis. Duodavo startą "į duobę sulipkit, pataisykit savo draugus".

5:43

Kl.: Tuos jau nušautus?

Ats.: Jo. Matai, kur ten būdavo susikreipę. Nu, jie juos pataiso patys. Paskui juos taip šaudo. O aš žiūrėdavau čia atsistojęs vat už kampo. Čia mūsų daržas buvo. Bulvės čia štai visur. Ten kumečių tokių čia viskas buvo. Čia nieko nebuvo. Daržai buvo.

Kl.: O jūs žiūrėdavot, reiškia. Iš kur dabar žiūrėjot?

Ats.: Nu, nuo kampo. Pro kampa. Dar nebuvo tų šitą vat...

Kl.: Nu, vat kaip tas vat baltas namas tai yra, ar ne...

Ats.: Nu, ten kur kumetynas buvo. Čia šita arčiau.

Kl.: Arčiau.

Ats.: Dabar toks ilgas buvo tas kumetynas.

Kl.: Bet atstumas yra vat kaip tas baltas namas yra.

Ats.: Aha. Namas čia buvo.

Kl.: Tai jums čia labai gerai matėsi viskas.

Ats.: Nu, pro kampa žy... Nu, prieiti prie duobės... Nematau, kaip čia yra. Bet matydavau, kaip varydavo. Ateidavo iš tos pusės. Atvarydavo, išrengdavo ten. O varydavo ten maždaug po penkiasdešimt žmonių. Atrinkdavo, ten gete surikiuodavo. Liepdavo pasiimti maisto. Sako: "Pasiimkit maisto. Į darbą varom", tom sakydavo žmonoms.

6:40

Kl.: Nu, bet jie gete gi girdėjo, kad jau šaudo? Ten šūviai.

Ats.: Nu, girdėjo. O moterys, žinia, kad persigando. Nežino, kas čia darosi. Išvaro vyrus, ir dar suriko, "į darbus varom". "Kur?" tos moterys šaukia. "Į darbus varom, įdėkit pietus jam". Nu, atvaro vat ligi čia. Jau duobės iškastos. Išrengia, jau dūmai, šaudo, kerta tą būrį. Paruošta ten viskas. Ir skandalas ten, kad ten anas pradėjo... Čia atvažiavo tas, vokiečių, kur vengė (?). Daug jų čia atvažiavo. Ten tuos visus išrinko rabinus. Nu, žinai, tuos mokytojus visokius. Į ratą sustatė juos. Tas vidury ten. Žinai, kaip jie ten šnekėjo. Aš tai nesuprantu vokiečių kalbos. "Dai, dai" į ratą - apginė, apginė, biškelį juos pagainiojo. Ir liepė sunešti visus - brangenybes kas turi. Ten toks vežimas vienas stovėjo. Pavarė, liepė patraukti vežimą. Vienas vežimas buvo pastatytas. Paskui kitas taip stovėjo. Tai į tuos vežimus nešė ir dėjo ten.

Kl.: Tai čia jūs matėt, kaip juos vaikė ratu?

Ats.: Mačiau.

Kl.: Matėt.

Ats.: Kaip sustatė. Nu, dar ten pat... Man reikėjo arklius šerti, žiūrėti. Va ten rodžiau, kur ta aikštelė dar buvo. Ten juos buvo... Į ratą taip sustatė.

7:50

Kl.: Tai vokiečiai sustojo. Liepė visus ratu apstoti, reiškia?

Ats.: Tiems rabinams. Rabinams. Visiems tokiems, kur didesni tokie anie jau skaitėsi. Rabinai ten. Nu, kas ten dar. Reznikai, bochoriai (= jeshiva student), visokie ten tokie buvo.

Kl.: Nu, advokatą kokį jeigu ten pamato.

Ats.: Nu, nu. Nu, advokatai pra... Žydėliai ????. Skaitosi, tau patys. Rabinas kaip pasakė, kad tokia turi būti tvarka (?). Niekur ten daugiau nestumdė (?).

Kl.: Bet vienus vyrus, reiškia, sustatė?

Ats.: Vienes vyrus ten sustatė. Patys padavė pro langą. Nu, ir tie kaip parėjo į savo tuos barakus, ten visus. Ne į tuos gardus, žinai, bet į tuos tvartus. Matyt, susitarę. Nu, ir liepė tiems savo žmonėms imti. Kas norit auksą, kas norit kokį laikrodį, kas ten kokias brangenybes. "Neškit ir dėkit ten", kur jau parodė.

Kl.: Nu, ir nešė?

Ats.: Nešė žmonės, nu, ir dėjo ten.

Kl.: Daug pridėjo?

Ats.: Nu, buvo pridėta. Tų daiktų daug. Visokių šakučių ten. Ir sidabrinių, ir auksinių. Aš iš tolo dar pažiūrėjau, ar niekas ten... Sargyba stovi. Dar ten neprieisi. Bet aš mažas - man nepatiko (?) žiūrėti. Nreikalinga. Dar buvo... Dambiukas dar buvo davęs savo dovanų. Tėvas sako: "nešk, padėk, neturėk nieko. Velnias su tais dalykais". Nunešiau, atgal atidaviau. Sakau: "buvo dovanų..." Kad geri... Tai čia draugavom, jiems maistą vežėm. Jau kad norėjo pasigerinti čia. O tėvas sako: "nieko nereikia, - sako, - rytoj mums taip bus". Cha, cha.

9:17

Kl.: Tai dabar kai jiems jau liepė tą sudėti, tai ką jiems žadėjo? Jiems žadėjo, kad nešaudys, ar kaip?

Ats.: Nieko nežadėjo. Nežinau, kaip jis ten pasakė. Vat, aš nežinau, ką jis ten...

Kl.: Ten vokietis jiems pasakė?

Ats.: Priskė ten.

Kl.: O vokietis su vertėju kalbėjo ar be vertėjo?

Ats.: Be vertėjo.

Kl.: Vokiškai?

Ats.: Vokiškai. Dar jų ten buvo trys užsirišę raiščius.

Kl.: Su raiščiais buvo, jo?

Ats.: Tie su svastikom tom. Nu, ir jis davė - davė ten komandą. Aiškino, aiškino ten aniems viską. Turbūt sakė, kad Dambė pas mus atėjęs pasakė, sako: "oi, mes nesipriešinom", sako. Taip pasakė. Taip pasakė: "kaip Dievas duos ir mes nieko nedarysim, taip įsakyta, taip anas ir turi būti". Mano tėvui taip ir paaiškino.

Kl.: Kas toksai?

Ats.: Dambė, žydėlis. Nu, jau tėvo draugas Felcas, va. Mano tėvas ten... Nuo mažų jie ten užaugę visi kartu buvo. Tai šita... Tai jie ateidavo. Sako: "tu, Broniau, - sako, - nuvažiuok į miestą, parveši mums cigarečių, ten sviesto, dar ko nors", nu. O Felcas tas buvo visų su arkliu parvartytas čia į getą. Ano buvo juodas toks arklys didelis. Vežimas geras. Nu, ir aš nuvažiuodavau į tuos Meškaičius (?). Pripirkdavau ir parvažiuodavau. Čia pastatydavau tą vežimą. O jie čia ateidavo. Nu, taip nepersigandę didelei. Nu, ten gi, žinai, jei būtų nutvėrę, būtų velnių gavę. Gal mažam būtų ten nieko? Kad ir mažas, niekas nežiūrėjo. Ir vaikų ten ar ką.

Kl.: Nu, o ten, kai juos surinko aplinkui, ar juos varinėjo, mušė kaip nors, dar kaip nors?

Ats.: Į ratą liepė bėgti.

Kl.: Į ratą.

Ats.: Liepė bėgti, bėgti. Pagainiojo, pagainiojo ir sustojo. Paskui davė komandą. Paskui: "eikit ir pasakykit, kad neštų visas savo tas brangenybes".

11:05

Kl.: O kaip bėgo, mušdavo?

Ats.: Nu, taip arti nepriėjau, negalėjau pamatyti. Vat, tik tą mačiau iš tolo, kad gena ten juos ratu.

Kl.: Ir bėgo jie, jo?

Ats.: Ir bėgo.

Kl.: Ilgai bėgo?

Ats.: Ten juos kad muštų? Man ten šalia buvo žiūrėti tenai, žinai. Mes tuos arklius ir taip. Artyn negali prieiti. Va ten taip iš tolo, kur užsitraukė. Vat, kai dar kai gainiojo, negalėjo ten prieiti. Bet kaip aš priklausau tuos arklius šerti, žiūrėti, aš turiu ten pašaro tiems arkliams duoti pašerti. Niekas negali manęs nuvaryti. Aš ten ir žvalgydavausi po biškelį. Nu, vat.

Kl.: Kas ten tą getą saugojo? Kas ten tvarkė? Ar vokiečiai, ar baltaraiščiai, ar?.. Kaip jūs juos vadindavot, vietiniai tie.

Ats.: Nu, baltaraiščiai buvo. Tiktai tas komandas, komandavo vokiečiai. O tie vykdavo tuos visokius - komandas. Ir ten prie to šaudymo atvažiavo čia vokiečių daug. Gal kokie šeši, septyni. Ten visas komandas davė. Nu, ir po to, paskui jie išvažiavo. Ir jie jau pradėjo čia tas duobes kasti. Sakau, kai kasė (?) čia duobes, atvedė prie - šulinys buvo jiems atsigerti. Nu, žinai, atvesdavo atsigerti. Duodavo atsigerti. Nu, kai tas Dambė kad čia kasė. Tėvas sako: "velnias, kas čia bus". Sako: "kasa tokias duobes". Nu, vat ir taip.

Kl.: Kas juos vedžiojo, kai jie tas duobes kasė? Ar vokiečiai, ar?..

Ats.: Ne, baltaraiščiai. Čia toks buvo Šulcas. Paskiau buvo Vaičiulis. Telšiškiai Šulcas. Vaičiulis. Tas Vaičiulis dar augdavo su tais žydukais ir kartu. Ir valgyti duodavo tam... Šulcai būdavo tokie, žinai, kaip dabar, kad yra kokie valkatos dabar vedalojasi (= šlaistosi). Nei édę, nei darbo dirbę. Toks ir Šulcas buvo. Toks ir tas Šulcas buvo. Toks tas Vaičiulis, va. Ten tokie vat.

Kl.: Kaip jų vardai buvo? Šulco ir Vaičiulio?

Ats.: Nu, vardų nežinau. Tik pavardes. Ten žinau, kad anie buvo. Dar tas, katras prie kankinių ten. Va tas plovė tuos kankinius - tas Bajus -

pasiprišino biškį. Tas Šulcas paėmė pavadė, nuvedė ir... šauti. Tas arklininkas, tas sako: "tu, Šulcai, esi, tu pas mano mamą valgei, valgyti gaudavai, o dabar kaip tu elgiesi!". Supranti, paėmė ir nušovė tą Bajų. Ir ten va dabar kur tas plentas, toj vietoj. Nuvedė nuo ten, apačioj, kur koplyčia. Matėt, ten buvo. Tada ten senas kelias buvo. Ten skardis ėjo. Ir skardyje ten palaidojo. Va, dabar plentas eina. Kasė, matai, ten viskas iškasta. Nauja viskas, iš vien. Ir niekas ten netvarkyta. Vat, ir tokie dalykai.

Kl.: Tai Kurtas jį nušovė, jo?

Ats.: Ne.

Kl.: Ar Vaičiulis?

Ats.: Vaičiulis.

Kl.: Vaičiulis nušovė?

Ats.: Jo.

Kl.: Ar jūs jį matėt, kaip nušovė?

Ats.: Ne. Jis pasivedė toliau. Aš nemačiau. Bet jis taip susisporijo su tuo Šulcu. Bajus aukštas toks vyrukas, jis sako. Sako: "nu, tu pas mane valgei, o dabar, - sako, - ką tu darai". "Aš, - sako, - to vandens negersiu ir nežiūrėsiu ant jo, kaip nori taip daryk", sako.

14:27

Kl.: O kokį vandenį gerti reikėjo?

Ats.: Nu, kur tuos nuplovė kankinius. Sako: "išgerkit vandenį, kad nelaistyti ant žemės".

Kl.: O kiti gėrė tą vandenį?

Ats.: Nu, gėrė, o kaip negersi. Negersi, tai kitas gers. Nu, va tik taip buvo, žinai.

Kl.: Jūs vat, kaip tuos kankinius kur plovė, dabar jūs papasakokit dar vat šitą vat. Reiškia, ką jūs ten matėt, kaip?..

Ats.: Nu, tai matai. Ten kankiniai... Kaip juos atvežė, jau tas buvo... Jau karas jau buvo prasidėjęs. Ir atvežė į Rainių mišką tas kankinius tuos. Matyt, atvežė. Vat, aš nemačiau, kaip ten atvežė. Tik atvažiavo pas mus vandens iš šulinio, kur ten rodžiau. Dar ant kelio buvo šulinys. Jie prisipylė bačką vandens. Ims kankiniams tiems ten, skaitosi.

Kl.: Kas prisipylė tokie?

Ats.: Nu, čia leitenantas buvo. Kaip jisai, velnias. Saugumietis. Telšių viršininkas saugumo. Petras tas.

Kl.: Raslanas?

Ats.: Jo, Raslavas. Anas atvažiavo to vandens prisipilti ten bačkon. Ir nusivežė atgal į Rainių mišką. Ir mes su tėvu dabar sakom: "einam žiūrėti" pas... Brolis ten, kur aš gimiau, ten brolis mano ten gyvena. Dabar anas miręs. Vat, mes daėjom į tą linkę. Atėjom, ir niekas daugiau nebeleido. Matau, ten toliau antroji linkė (svingis), kur kankino tuos kankinius.

Kl.: O kas jus sulaikė? Kas neleido praeiti?

Ats.: Kareiviai. Sako: "kur eini?". Sakau: "einu pas brolių". Biškį liepė sėdėti. Susodino ant krašto. Su tėvu ir atsisėdom... Sakau tėvui: "jau bus velnias mums". Bet paskui kaip persigalvojo anie, liepė atgal grįžti. Mes galvojom, kad veš ten prie tų ??? į ???. Kad nebūtų išduota paslaptis. Mus čia persigalvojo ir paleido atgal. Sako: "eikit atgal, iš kur atėjot".

Kl.: Tai jūs tada parėjot, ar ne?

Ats.: Parėjom. Nu, ir paskui ten pradėjo užti ten tos mašinos. Tai paskui kaip jau...

Kl.: O tie kareiviai, kur vat juos laikė, paskui paleido. Kaip jie kalbėjo, kokia kalba?

Ats.: Rusų. Rusų kalba.

Kl.: Ten jūs supratot rusų kalbą?

Ats.: Tėvas suprato. Mat, tėvas suprato gerai jau rusų kalbą.

Kl.: Nu, ir pradėjo tas užinti mašinas ir ką tada jūs girdėjot?

Ats.: Nu, ir mes klausėm. Kad ir viskas. Kad ten užimas, traškėjimas, bildėjimas. O kas ką darė, o velnias žino.

Kl.: Riksmus girdėjot kokius nors?

Ats.: Nu, riksmų negirdėjau. Tik mašinų gaudimą tokį. O riksmo niekas ten negalėjo girdėti. Paskui, kaip jau aprimo, tada jau... Nuėjom, pažiūrėjom, kad nieko. Nieko nėra. Pirmiau, iš pirmo dar buvom. Ten su tėvu irgi ejom į ten. Buvo tokie trys bunkeriai, tokie iškastai. Ir paskui, kaip jau tas pasibaigė karas, nueinam - žiūrom, kad tie bunkeriai jau lygūs. Nieko nebėra. "Kas čia, - sakau, - yra". Sakom, musiet kažkokie...

Kl.: Daiktų nebuvo? Gal buvo daiktų primėtyta?

Ats.: Nu, buvo tokių... Varikliai tie, kur kaukė. Ir buvo kopūstų privežtos krūvos.

Kl.: Prie ko čia kopūstai?

Ats.: Nu, čia kopūstus tuos anie virė. Dėjo anuos ant galvos, ant krūtinės.

Kl.: Kopūstus?

Ats.: Jo. Kopūstus. Nu, plikė žmogų ten. Su šakutėm po gabalą ten, sakė.

Kl.: Ir dėjo kopūstus?

Ats.: Aha. Tuos baltus į verdantį vandenį merkė.

Kl.: Tai kopūstų galvas ar supjaustytus?

Ats.: Supjaustytus. Kopūstai paprasti. Anuos įkaitindavo ir dėdavo. Va taip. Nu, ir paskui tas pasibaigė. Žiūrim, kad tos duobės iškastos jau. Sakom: "gal jau čia kokie velniai suslėpti". O ten, matai, jau buvo tie kankiniai sukišti į tas duobes. Kad aniems reikėjo nebekasti. Anie ant greitųjų darė tą viską.

18:04

Kl.: Nu, tai jūs dabar kai tas duobes pamatėt, tai ką? Jūs atkasėt jas?

Ats.: Nu, atėjom, pranešėm policijai ten. Sakom: "kas čia yra, kaip pirma buvo"... Mes buvom užėję su tėvu. Dar tėvas pasižvalgė, parūkė, čia arti. Nu, sako, matyt, ten anie ??? iškasė. Vis tiek, kaip sako, nu. O kaip jau užkasta buvo, gal čia kokį turtą įkasė. Mes policijai pranešėm. Nu, tai atėjo. Tie pakasė žmonės. Rado jau žmogaus ranką. Sako: "nekaskit". Tada čia policija ar koks kitas velnias... Atvažiavo čia į getą. Prašė tų žmonių, kad, skaitosi, eitų, iškastų tie žydėliai. Ir pradėjo anus kasti, rinkti, dėti. O ten jau anų buvo ar septyniasdešimt ar trys, ar keturi. Ba trys duobės buvo ir visos pilnos. Nu, galvas iškilnojo iš tų duobių. Išdėliojo anuos tuos visus, tuos.

18:59

Kl.: Ir jūs matėt, kaip juos traukė, ar ne?

Ats.: Nu. Dar vaikas toks buvau. Ateidavau, pažiūrėdavau taip. Imdavo ir dėdavo. O paskui atvežė vandens. Plovė. Anuos visus nuplovė, nu, švariai. Ir tuos žydėlius iš čia vežė. Iš to geto. Ir ten nukankino ir anuos ten...

Kl.: Jau žydėliai buvo uždaryti į getą tuo metu?

Ats.: Jau seniai buvo uždaryti. Visi buvo čia suvaryti. Nu, va tik tuos kankinius. Tik tuos kankinius tie žydėliai tvarkė. Ėmė lauk, guldė ten ant dirvono, plovė, valė. Ir paskui ten...

Kl.: Bet palaukit, plauna. Tai kaip jūs sakot, kad liepė tą vandenį išgerti. Tai jeigu ant to lavono pila tą vandenį, nu...

Ats.: Nu.

Kl.: Tai tas vanduo ant žemės ir lieka.

Ats.: Nu, vat. Padėtas tas lavonas yra, ir vanduo tas bėga, žinai. O ten padėtas yra tas lovys, vonia. Skaitosi, ten kai pasilieka vandens. Specialiai, tyčiom ten daro - koks lašas liko vandens, nu, ir liepė po kružiuką (= puodelį) išgerti ??? Tai ten velnias juos žino, kur tas ten jiems mačijo (= padėjo). Tai tiek težinau. Vat, va tokie sadizmo. Ir dabar juk tas pats yra. Ir vat ateina pas žmogų, paimti šito pinigų. Neduoda - tai mušti, pešti, pjauti.

Kl.: Pasityčioti iš žmogaus ir palikti.

Ats.: Išsityčioti ir palikti.

Kl.: Kad jį pažeminti.

Ats.: Ir palikti, ir pažeminti. Ir dabar yra tas pats. Tas pats yra. Išsigimėliai, gyvatės tokie.

Kl.: Nu, tai prisiminkit ką dar, reiškia. Nu, tai sakėt, reiškia, girdo tą vandenį, gerti liepia.

Ats.: Išgerti. Nu, ir paskui pasibaigė. Atvežė grabus, sudėjo į grabus. Kas į namus išsivežė, o kas į Telšių kapines nori. Eina tą grabų. Tas didelis jau dalykas. Ten septyniasdešimt žmonių neštinai nešė ligi pat Telšių tokia eiseną su tais kankiniais.

Kl.: Ką dar darė su tais žydais? Nu, tai liepė tą vandenį gerti, bet?..

Ats.: Nu, ir daugiau nieko mes nematėm. Va, palėkė dar ir vėl parvarė miškais į tą getą. Daugiau nieko nebedarė su jais. O paskui... Čia dar biškį pabuvo po to visko. Jau, nu, matai, turbūt jau liepos buvo mėnuo. Taip maždaug. Aš tiksliai negaliu pasakyti. Aiškiai negaliu. Kad jau tas atvažiavo - tas vokiečių komendantas ar koks velnias. Čia biškį tuos rabinus visus sušaukė į tą ratą. Paaiškino, paaiškino visiems. Nu, ir sako...

21:22

Kl.: Kada pradėjo kasti jau tas duobes, taip?

Ats.: Jau po to jau dieną gal buvo. Gal pirmą valandą dienos. Nu, o taip vakare, beveik jau kokią penktą, šeštą valandą jau čia atvarė tuos, kur dvidešimt žmonių - kasti tas duobes. Ir tada jau buvo... Saulė leidosi, kai atėjo į... Dambę atvarė anas atsigerti šito vandens. Nu, ir paskui tikrai jau nakties metu anie visus atvarė jau pirmą porciją. Mat, anie neapskaičiavo, kaip čia sudaryti. Krachas pasidarė toks: kad atvarė didelį būrį žmonių į duobes... Ar anie prie duobės stovėjo, ar į duobę ten suvarė ir šaudė iš kulkosvaidžio, kas ten žino. Bet ten pasidarė didžiausia...

Kl.: Jūs namuose buvot ten tada, ar ne?

Ats.: Va čia.

Kl.: Namuose.

Ats.: Lermai (= klyksmai) didžiausi. Ten šaukia, ????. Ir kas čia do velnias yra dabar. Iš kulkosvaidžio trrr, trrr. Mislinu, kas čia, kas pasidarė. Nu, ir paskui anie nutraukė tuo momentu. Ir jau viskas. Ir jau pasibaigė tas anų... Ten pirmą naktį anie taip durniškai darė.

Kl.: Ar jau išauję buvo, ar dar tamsoj pradėjo šaudyti?

Ats.: Tamsu.

Kl.: Tamsu?

Ats.: Tamsu, tamsu. Ką tiktai tamsu buvo.

Kl.: Bet liepos mėnesį tai dar anksti aušta vis tiek.

Ats.: Jo, jo. Anksčiau aušta. Jau taip, nu, maždaug kokį buvo musiet dvyliktą valanda. Apie dvyliktą. Pats tas tamsumas ten buvo.

Kl.: Ar švietė prožektoriais, ar buvo?..

Ats.: Niekas nešvietė, ne. Niekas nieko, nieko. Nei ką darė, nei jokio žiburio nematėm. O jau paskui ant rytojaus jau anie kitaip padarė. Jau dienos laike surinkdavo. Surinkdavo po būriuką tokį. Nu, kiek ten žmonių, kokį šešiasdešimt gal. Atvesdavo čia. Buvo kitas toks. Dabar užaugęs čia krūmais. O taip buvo toks skardis, toks buvo. Ir ten anuos išrenkdavo. Ir atvesdavo čia anuos po penkis ar po kiek ten.

28:13

Kl.: Kaip juos išrengdavo?

Ats.: Grynai, nuogai.

Kl.: Visiškai nuogai?

Ats.: Visiškai nuogai.

Kl.: Ir apatinius nuimdavo?

Ats.: Viską ten. Ir gulėjo nuogi ten kaip bekonai.

Kl.: Tai juos atvesdavo, reiškia, jau plikus. Ten nurengdavo, reiškia.

Ats.: Plikus. Ten nurengdavo, sustatydavo "nusirenkite". Nusirengdavo. Ir paskui kaip stovėdavo, taip po penkis ir veda prie duobių.

Kl.: Kas vesdavo? Ar vokiečiai vesdavo?

Ats.: Ne, tie baltaraiščiai. Čia visokių anų buvo. Tų pavardžių niekaip negaliu... Žinau, kad... Girdėdavau, kad Šulcas buvo, Vaičiulis. Dar kažin kokie velniai - pavardžių neatsimenu. Čia daug buvo jau tų, tų

partizanų.

Kl.: Ar vokiečių buvo atvažiuę?

Ats.: Buvo.

Kl.: Ką jie darė, vokiečiai?

Ats.: Nu, paskui dar buvo tokių... Atvežė paskutinius jau šaudyti. Apie dvylika žmonių ar kiek ten. Tuos jau vokiečiai buvo atvedę. Vat, kad jau tie buvo mandresni žydėliai. Anie - iš kur anuos atvežė? - sustatė vat ten, kur tas rūmas. Tai prie to sustatė į eilę, kur tas rūmas, rodžiau... Kaip jie sustatė, tai ten tas vokietis aniems ten komandavo. Ir tam vienam trenkė čia kažį kuriam... Tai vienas žydukas ištraukė tam vokiečiui automatą. Kaip davė, tai šita pusė žandikaulio nuskilo. Ir visi išbėgiojo. Vieną ten nušovė ten prie upelio. Kiti va mandresni buvo.

Kl.: Tai jie jau pliki buvo?

Ats.: Ne. Dar ne.

Kl.: Apsirengę.

Ats.: Atvedė dar juos šaudyti. Nu, kiti dar kur neišbėgo, atvedė... Čia duobė dar buvo atkasta. Dar ir tuos dabaigė. O kiti buvo... Čia vieną nušovė, Kitą ten net toliau, kitą ten paupy. Anie jau pasipriešino tiems vokiečiams. Bet aniems vokiečiai ten ??? Iš kur anuos buvo parvežę, aš nežinau. Nu, ir anuos čia dabaigė.

Kl.: Tai juos ten nurengdavo, reiškia, ir vesdavo... Vesdavo, reiškia, po penkis.

Ats.: Nu, po penkis, po šešis.

25:18

Kl.: Nu, dabar. Dabar atveda juos.

Ats.: Nu, ir...

Kl.: Kiek čia buvo tų duobių dabar sakykit?

Ats.: Nu, matai. Ten dvi buvo duobės. Ten, kai iš kulkosvaidžio šaudė, ten buvo dvi duobės.

Kl.: Tai pirmiausia užpildė tas, ar ne?

KL.: Užpildė tas ir užkasė paskui. Nu, kitą iškasė ir vėl tas pats.

Kl.: Kas užkasinėjo duobes?

Ats.: Nu, jie patys užkasinėjo. Kita partija atėjo. Kur dar, nu, sušaudė didelei. Jie iškasė, ir atvežė... Jau paskutinė duobė. Jau atvežė jau iš

kalėjimo kalinius. Paskutinę duobę iškasę, kad jau...

Kl.: Tai ne žydai buvo tie kaliniai?

Ats.: Ne, ne žydai. Ten visokie buvo. Ten ir komunistai, ir ten kas dar. Bet nežinau kas ten dar. Tai jie paskutiniai į tą duobę. Čia ana didelė, ta duobė. Tai anie užkasė, ten anie.

Kl.: Tai dabar naktį kurią duobę sušaudė? Reiškia, naktį kurią duobę prišaudė?

Ats.: Ten, kur šaudė tas kulkosvaidis, ten jau. Ten buvo duobė jau. O čia paskui paskutinė buvo čia šita tokia, ilga didelė ???.

Kl.: Dabar. Aha. Tai buvo, reiškia. Ta duobė kampe buvo, reiškia.

Ats.: Anos buvo trumpesnės, buvo.

Kl.: Trumpesnės ten buvo.

Ats.: Trumpesnės. Taip jos buvo.

Kl.: A, va taip vat, reiškia.

Ats.: Jo. O ta čia viena buvo ilga tokia va. Ilga. Ilga. Prieš galą ten dar mažesnė duobelė. Ten, kur jau atvežė tuos likusius. Tai didelė. Viena didelė paskutinė buvo. Ir ten dar likučiai buvo. Kur tie pasipriešino biškį. Nu, vat ir anie...

Kl.: Tai dabar jūs vat... Jeigu naktį pašaudė, jūs iš ryto atsikėlęs, ką jūs pamatėt? Užkasta duobė buvo?

Ats.: Ten, kur tą, ten užkastos buvo duobės dvi. O paskiau aš bijojau ir eiti. Nu, man nepatinka tas viskas. Paskui tik aš čia į daržą ėjau bulvių pasikasti. Žiūriu, kad ta duobė, skaitosi, dar atidaryta. Aš dar priėjau, pasižiūrėjau, kad čia pliki. Visi guli tie žydeliai, visi pliki. Ir daugiau nieko. Parėjau dar su tom tokiom...

27:20

Kl.: Tai pliki gulėjo. Dabar sakykit, o ten duobėse tikrai vyrai?

Ats.: Vyrai visi, vyrai. Vien vyrai. Moterų nebuvo.

Kl.: O vaikų?

Ats.: Vaikų nebuvo. Kaip juos iššaudė, tada tos žydelkos. Matai, ėjo, varė tais keliukais, kur atvedė. Jie buvo išmėtę. Matai, jie pasus eidami, pasus išmetė į pašalius. Žinai, į griovius. Ir tos žydelkelės tą vyrų mislijo "į darbą, į darbą išėjo", o čia nepareina. Anos kaip pradėjo eiti tais... Pasivaikščiodamos tais keliukais. Žiūri, kad pasai. Pasas vienas. Paskui kitas. Tos žydelkos kitą pasą surado. Pasiuto šaukti. Aliarmas pasidarė didžiausias. Čia nebežino ką daryti. Kad ten jau anie tuos visus žydelkelės į Gerulius išvežė. Ir tas visas žydelkas

ir vaikus. Vaikai buvo likę iki šešiolikos metų, skaitosi. Nešaudomi vaikai, dar su motinom, nu, tai nuo šešiolikos jau amžiaus, kiek, beturėjo, tai anuos, skaitosi, juos čia šaudė.

Kl.: Jau suaugę skaitėsi, reiškia.

Ats.: Jo, jo. Skaito jau prie anų.

Kl.: Dabar sakykit. Jūs tą duobę... Reiškia, kurią jūs duobę matėt, reiškia, dar prikritisų lavonų?

Ats.: Čia va šitą duobę.

Kl.: Tą ilgą duobę matėt.

Ats.: Jo, čia kur. Kur paskui atvažiavo ir kur kaliniai aną užkasė.

Kl.: Kaip jums dabar atrodo, kiek jūs prisimenat. Reiškia, toj duobėj kiek galėjo būti lavonų?

Ats.: Nu, galėjo būti kokie du šimtai. Ten galėjo būti.

28:46

Kl.: Kaip jie buvo sukritę? Tvarkingai buvo...

Ats.: Tvarkingai, į eiles. Nu, jau aš šito... Nu, ten gal buvo tvarka tikrai.

Kl.: Galvos į vieną pusę buvo?

Ats.: Nu, eilėm statė. Bet aš nepastebėjau, kaip tas galvas jie, ar į vieną pusę... Nu, ir turbūt taip iš eilės, kaip yra. Taip paeiliui.

Kl.: Ar buvo krutančių jų tarpe?

Ats.: Ne, nepastebėjau krutančių. Nežiūrėjau. Gal kas. Kitas komos būsenoj gal ir buvo pusgyvis. Kas jį žino dabar.

Kl.: Veidais į viršų ar... Ar kniūpsti gulėjo?

Ats.: Kniūpsti, kaip anie. Kitas šonu dar ten. Labiausiai kniūpsti.

Kl.: Kniūpsti gulėjo daugiausiai, jo?

Ats.: Jo, jo.

Kl.: Nu, tai dabar, reiškia... Kaip jūs matydavot, reiškia, juos atveda. Nu, po penkis atveda, ar ne? Ir kaip toliau, reiškia. Dabar ar šaudo tie patys, kurie atveda, ar šaudo kiti?

Ats.: Ne, kitas stovi prie duobės. O tie pabaigia, išvedžioja, nueina. Anie vėl ten partiją atveda čia.

Kl.: Reiškia, penkis atveda. Nu, ir kaip ten juos stato tada?

Ats.: Nu, jau ten tie, kur jau šaudė, "lipk į duobę, pataisyk draugą".
Nu, paskui ir nušauna ten.

Kl.: Iš ko šaudė?

Ats.: Iš šautuvų, su šautuvu. Iš pirmo su kulkosvaidžiu tą naktį.

Kl.: Naktį.

Ats.: O paskui ten paskui nebebuvo, neišėjo... Gal tenai kas pasidarė,
kad anie negalėjo taip daryti toliau.

Kl.: Dabar kiek buvo tų šaudytojų, sakykit?

Ats.: Nu, čia prie duobės kiek anų čia buvo? Keturi, matydavom, penki,
šeši. Va taip visuomet. Kaip kuomet, kiek kartų... Du kartus
pasipildavo.

Kl.: Ir du šaudydavo, ar ne?

Ats.: Ir du šaudydavo. Ten ir vienas ateidavo. Pasižiūrėdavo, kad
sykį... Kitas gal girdėdavo. Pamatydavo - jie gi judėdavo. Išgirdavau:
paukšt! Kodėl šauna? Matyt, jau anas atsigaudavo būdavo. Čia niekas
negali žinoti. Tai aš nežiūrėjau atsistojęs prie...

30:42

Kl.: Iš kokio ginklo šaudydavo?

Ats.: Iš karabino. Šautuvai ten rusiški dabar skaitosi. Po vieną,
vientisi šūviai. Tik tą naktį, mes kur girdėjom, tai ten buvo
kulkosvaidis. Ar ten rankinis, ar tenai... Gal koks automatas buvo. Va
tik garsas toks "trrr, trrr". Tik tai toks dundesys buvo. Žinot, ten
duobės dar buvo iškastos, tuščios dar. Ten dar toks kaip glušinimas
darėsi. Kai ten šaudė į tą duobę.

Kl.: Tai tie, reiškia, kur šaudydavo, jie sustatydavo ant duobės kranto
ir šaudydavo į duobę, ar ne?

Ats.: Nu, jau anie ant duobės kranto. Čia duobė, ir šauna anie. Ten, kur
tas žmogus arti buvo. Liepė gulti. Nu, "pataisyk draugą ir gulkis". Nu,
ir paskui nušauna atsigulusį čia. Taip musiet išeina. Aš šalia
nestovėjau, negaliu pasakyti ten. Galėjau ???.

Kl.: Ar sutartinai šaudydavo ar pagal komandą?

Ats.: Ne. Ten kas kaip išmanydavo. Paguldydavo, nu, ir... Paguldydavo ir
"tarkšt, tarkšt". Nu, ir vėl nutildavo, vėl jie nueina. Matyt, tuo tarpu
atveda... Čia mes bijojom ir eiti. Sakom, dar velniai nutvers ir įmes į
tą duobę. Ką čia žinai, kaip. Slapstėmės, ir dar bijojom, žinai.
Prisigėrę, nu, ką anie pažins tau žmogų (= ne žydą). Nė velnio
nepažins. Tai va. O gal tokie anie... Nekenė dar mūsų tokių tų. Nu,

kumečių visokių, žinai, anie nemylėjo. Tie visi tokie buvo ne žmonės.
Kažin kokie atsiradę ten anie.

Kl.: Nu, o dabar sakykit. Va tie, kur šaudė, jie turėjo kokias uniformas, ženklus ar ką nors?

Ats.: Turėjo uniformas ten. Pasisiuvę iš rusų armijos tų... Nu, rusų kariuomenės. Pasitvarkė. Tiktai, žinot, tų rusų kariuomenės buvo tos rubaškės ilgos. Anie sutrumpindavo. Pasisiūdavo. Ten prisikabindavo kokį ženklą sau velniaižin kokį. Nu, ir tokios uniformos būdavo, kur rusų kariuomenės tų. Tik sau anie persisiūdavo patys ten pagal savo skonį. Tokiais drabužiais vaikščiojo. O aš kitokių nemačiau. Velniažin, gal kitas vyresnis gal vaikščiojo su kita kokia uniforma, turėjo ten. Kur anų štabas ten buvo, nu, ten mes neidavom, nežinojom.

Kl.: Nu, tai kaip jums dabar atrodo, sakykit, reiškia. Ar jie buvo iš Telšių atvažiavę, ar jie kur iš toliau atvažiavę, reiškia?

Ats.: Čia visokių buvo privažiavę. Iš visokio velnio.

Kl.: Ir visokie šaudė?

Ats.: Visokie šaudė. Čia negali žinoti. Ir buvo ir pažįstamų, kur ten... Čia visai iš kitur. Iš Jonišio buvo, kita dar iš kažin kur ten. Buvo iš anų dar... Tas anų bataljonas. Ten anų iš visur buvo surinktas bataljonas.

33:33

Kl.: Nu, bataljonus jie vėl surinko. Nu, bataljonus kada surinko? Birželio... Birželio pabaigoj. Bet nebūtinai, kad jie čia buvo. Tai už tai aš ir klausiu.

Ats.: Nu. Matot, nu, vieni buvo prie šaudymo, prie tiltų stovėjo. Va tokių buvo.

Kl.: Tai jūs galvojat, kad čia buvo iš tų bataljonų atvažiavę?

Ats.: Buvo. Turėjo būti.

33:47

2 kasetė

Kl.: O čia dabar... Bet tai tie ažuolai, tai čia jau seni yra ten, jo?

Ats.: Nu, tai...

Kl.: Ar jie užaugę jau po karo?

Ats.: Jau užaugę.

Kl.: Po karo.

Ats.: Po karo.

Kl.: Po karo užaugę?

Ats.: Jo. Čia buvo plika. Nieko nebuvo. Tik topoliai buvo, augo.

Kl.: Jo?

Ats.: Matai, gal užaugo.

Kl.: Nu, nu.

Ats.: O čia toks pamiškys taip skaitėsi.

Kl.: Tai čia gyvulius ganydavo turbūt, ar ne?

Ats.: Nu, taigi. Ganydavo ir gyvulius, ir čia viskas buvo. Arkliai. Čia ir kumečiai sau... Turėjo ten sau sklypus tuos va kur...

Kl.: Tai dabar vat dar noriu paklausti. Reiškia, jūs vat tą vieną kartą matėt, kaip vokiečiui ten davė, ar ne, tas vienas žydas ir paskui visi išsilakstė.

Ats.: Aha.

Kl.: O dabar sakykit, reiškia. Vat, kai šituos varydavo, tuos plikus, nurengtus iš ten. Dabar: ar reikėdavo... Ar mušdavo ką nors, ar bandė priešintis?

Ats.: Niekas nieko nesakė. Tiktai pasakė. Atvarydavo čia grupelę. Nu, kokį penkiasdešimt, gal keturiasdešimt. Nu, sakydavo: "nusirenkit prašau" ir... Jau nusirengę. Ir atveda čia su... Po penkis veda. Veda ar po penkis, ar po šešis grupelėmis. Ten buvo matyti, kad iš tenais atveda. Čia žiūrėdavom mes, čia ir matydavom. Čia nebuvo to, šito skardžio, kaip dabar. Čia buvo lygu. Mes galėjom visus matyti. Ir čia buvo nei kokių krūmiukų, kaip dabar tie krūmeliai čia visur. Čia buvo lygios vietos visur. Nu, ir ten mums kaip tik tas kumetynas, gal kur tą turi paskutinį. Ir ten dar šulinys buvo. Dar aš tą šulinį kasdavau. Persikreipęs žiūrėdavau, kas čia dedas. Nu, mums, bachūrams, buvo įdomu - būdavo pasižiūrėti čia. Ne taip, kaip žmogus kad, kad jausdavo (?) skausmą jau ten. O mes tik ir vaikai, ką mes žinom. Dar tokių dalykų nematę iš viso - kas čia dedasi, kas čia gaunasi.

Kl.: Tai, bet juos kaip varydavo, negi nei vienas nesispyriodavo, nesakydavo, kad "neisiu"?

Ats.: Niekas. Niekur nebėgo, niekas nieko netvarkė. Taip buvo jiems prisakyta, kad "eikit jūs ten". Kaip jis ten... Sau anie tuos... Šventą žodį laikė. Rabinas aniems pasakė, kad "nieko neprieštaraukit, nieko nedarykit. Taip lemtis tokia!" Ir anie niekas ten nieko nesakė. Niekas nešaukė, nei gvalios (= pagalbos), nei nieko nėra.

Kl.: Tylėdami ėjo.

Ats.: Tylėdami ėjo. Baisiai žiauriai čia jau. Negaliu pamatyti (?). Mano tėvas išvis - į darbą nėjo, buvo pasislėpęs. Tam kaip iškada (= gaila) to draugo buvo! Žinai, su Dambe savanoriais tarnavę. Kovojo anie. Vargšą... O čia varo savanorį! Už tokį pat su medaliais... aptarnauti (?) žmogų.

Kl.: O jūsų tėvas buvo savanoris?

Ats.: Aha. Su tėvu kartu tas Dambė buvo. Nu, ir taip... Velykos kokios, vat kas čia. Tuojau tas Dambė ir jau... Velykos kokios ar Kalėdos. Jau pyrago paruošdavo ten kur įdomesnio. Turėdavo sau tokią arbatinę tai, tai kokį bandeliuką pakepdavo, tai liepdavo parvežti vaikams tėvai. Nu, tai tėvas bijojo eiti visai. Jis sakė...

Kl.: Stabdom. Vat, aš noriu paklausti. Vat, tie, kur vesdavo, reiškia. Ar jie keisdavosi, reiškia? Vieni veda, reiškia, nušauna. Paskui, reiškia, tie patys, kurie šovė, vedžiojo, ar buvo jie pasikeitę? Reiškia, kad vieni vedžioja, kiti šaudo?

Ats.: Nu, turbūt taip. Kad katrie šaudė turbūt šaudo, o katrie vedžiojo, anie tokie kaip patarnaujantys tiems turbūt buvo. Taip kad... Gal paruošti tą... Egzekucijai tai visai ten, matyt, kiti jau turbūt buvo. Bet anie visi vienos tos buvo... Bet, matyt, kur šaudė, anie jau turbūt anie buvo jau patys savanoriai prisirinkę. Kur jau vedžiojo, gal anie nenorėjo šaudyti. Anie tiktai atvesdavo vienus ten ir vėl eidavo kitų paruošti, atvesti. Turbūt taip buvo. Aš taip jau garantuotai negaliu pasakyti, kaip anie... Juk aš anų negirdėjau, kaip anie čia tarėsi, katrie tuos šaudys, katrie eis atvesti.

4:23

Kl.: O tie, kur šaudė, jie keisdavosi ar visą laiką tie patys šaudydavo?

Ats.: Nu, kiek matydavau, aš neišmanydavau ten. Pastovėdavo, pašaudė, vėl patraukė. Kiek gi būdavo, kas kokie ateidavo. Ar vėl tie patys. Taip nuolat aiškiai nestovėjau, nežiūrėjau. Ir negaliu taip garantuotai pasakyti. Kad jau vieni, kiti ten. Gal anų čia buvo kelios tos komandos, kur anie mainėsi. O gal ten ir... O velnias juos žino, kaip anie čia darė.

Kl.: Dabar sakykit, ar jie gerdavo?

Ats.: Gerdavo.

Kl.: Kur gerdavo?

Ats.: Nu, visur. Ir čia gerdavo. Bonkos būdavo numėtytos.

Kl.: Ar iš bonkų gerdavo, ar pildavosi į stiklines?

Ats.: Nu, turbūt pildavosi. Kad čia va dar bonkos laidėsi. Ir ten prie to... Prie žydelkykių irgi bonkos laidėsi po eglynais tais. Turbūt ten tie gulinėjo ir gal iš bonkos gėrė, o kas... O kas žino, kaip anie darė. Negaliu pasakyti.

Kl.: Tai matydavot kaip jie geria turbūt, ar ne?

Ats.: Ne, tik bonkas rasdavom.

Kl.: Bonkas.

Ats.: Žinai, kaip nuėjom. Kaip viskas jau pasibaigę, jau viskas.

Kl.: Ai, tai jau kaip buvo pasibaigę, ateidavot ir visur bonkos gulėdavo.

Ats.: Nu. Žiūrėdavom, kad bonkos palaidos.

Kl.: Ar daug bonkų primėtyta buvo?

Ats.: Nu, daug. Laidėsi anų, ir cigarečių pakeliai, ir viskas. Laidėsi (= mėtėsi), yra kur anie... Ar per pertraukas gerdavo? O velnias, kaip anie čia darė?

Kl.: Nu, tai bonkų, cigarečių pakelių. Kokių dar daiktų vat primėtyta buvo?

Ats.: Daugiau nei kokių nebuvo. Nieko.

Kl.: Tik bonkos ir cigaretės mėtėsi?

Ats.: Jo. Daugiau nieko nebuvo primėtyta. Nu, ir dar vat šoviniai laidėsi, tos tuščios gilzės. Ant krašto būdavo čia tų gilzių prilaidyta.

Kl.: Nu, o šiaip vat pasižiūrėjus matydavosi, kad jisai jau taip jau, nu, pagėręs? Žinot, kaip kad svyruotų žmogus?

Ats.: Ne, dar mes nepastebėjom. Kad aš retai pažiūrėdavau, vadinasi. Tiktai taip pirmą sykį pasižiūrėjom, pasižvalgėm, paskui ne. Paskuiėjau prie savo darbų. Darbus aš turėjau dirbti.

Kl.: Nu, o paskui, žiūrėkit. Nu, jie šaudydavo. Jūsų ten vat ūkis buvo. Gal jie ateidavo pas jus į namus?

Ats.: Ne, neateidavo. Tik atvesdavo atsigerti, kur duobes kasė. O taip neateidavo. Neturėjo reikalo su mumis.

Kl.: Nu, o tie, kur atvedė tuos, kur duobes kasė, ar čia buvo tie patys, kur šaudė paskui, ar kiti?

Ats.: Nu, kad negaliu pasakyti, tie patys ar ne. Tiktai mačiau, kad atvedė. O tėvas man nesakė, kas anas toks atvedė anuos pagirdyti. Vat vienas atvedė čia pagirdyti, ir viskas. Čia pas mus va tas buvo. O ten, aš to nežinojau, kas anas toks yra.

6:56

Kl.: Nu, o kol girdė, kaip vat jie su tais žydais bendravo? Ar

pasišnekėdavo su tais žydais kaip nors?

Ats.: Ne, niekas. Ten: "gerkit greičiau ir prie darbo", ir viskas. Visos šnekos buvo. Trumpos, aiškios kalbos, ir viskas.

Kl.: Vienas atvedė ar keli vedė, kai?..

Ats.: Vienas čia atvedė pagirdyti. O čia kad anie lasavojo (?), čia kad: "greičiau", čia šumydavo. Būdavo girdėti ten miške. Skambėdavo toks atgarsis. O kas čia: kaip čia darė, nu, tai...

Kl.: Nu, o rekaudavo jie? Kaip nors girdėdavot balsus jų?

Ats.: Nu, rekaudavo, šumydavo.

Kl.: Ką jie šumydavo?

Ats.: Nu, "greičiau kaskit taip, nemiegokit, nesnauskit".

Kl.: O šaudymo metu?

Ats.: Ne, nešaukdavo, kaip kasdavo. O per šaudymą nieko nebuvo girdėti. Anie tiktai... Buvo girdėti, kad "pataisyk brolių ten". Ir po to "įlipk į duobę, pataisyk brolių". Buvo girdėti tokie šūkavimai.

Kl.: Kokia kalba sakydavo?

Ats.: Lietuviškai. "Lipk į duobę, pataisyk brolių". Nu, ir išgirdom šūvius, kad šaudė. Ir tas pats dieną kelis kartus ten pasikartodavo. Nakties metu jau nebūdavo. Dienos laike. O dienos laike aš šitus gyvulius prižiūrėdavau. Pašarus reikėdavo paruošti arkliams. Ar poniai važiuoti reikėdavo kur nors... Giminės anų...

Kl.: Dar noriu paklausti. Nu, jau ten kai nusirengdavo, reiškia. Kaip jie dėjo savo daiktus ar atskirai? Reiškia, batus atskirai dėdavo ar į krūvą vieną metė?

Ats.: Ne.

Kl.: Ar buvo paskirstyta?

Ats.: Taip vat jie nusirengdavo. Taip ir palikdavo, kaip stovi. Sau nusirengė. Ten būdavo krūvelėm, kur jis stovėjo, ten nusirengė.

Kl.: Tai jisai savo drabužius, reiškia, sumetė į vieną krūvą?

Ats.: Liepė sudėti, ir viskas. Nemetė į vieną krūvą. Taip, kaip stovėjo, taip ir nusirengė, nusirengė.

Kl.: Nu, ir kas paskiau buvo su tais visais drabužiais, batais, su viskuo?

Ats.: Nu, nuvežė į tuos sandėlius, ir velnias žino, kas kur anuos kam atidavė, nežinau.

Kl.: Kas nuvežė?

Ats.: Nu, tie jau... Nu, partizanai. Paimdavo raktus. Čia buvo, velnias, kas ten? Darbininkai. Taigi ūkvedys buvo, ar kas anas. Tuos drabužius, manatkas gaudavo. Aš negaliu pasakyti, kam čia priklausė. Bet ten tas svirnas, kur buvo, tas svirnas buvo pilnas. Priėmė šitan, o kur anuos dėjo, kam anie atidavė tuos drabužius, biasas žino. Kiti čia žmonės patys nešdavosi, kam duodavo tie partizanai.

9:23

Kl.: Tai jie tik iš karto po sušaudymo iš tos vietos jie ir išvežė viską?

Ats.: Jie išvežė viską. Nuvežė ten į svirną ir padėjo. Čia nieko negalėjai prieiti prie anų. Čia, žinai...

Kl.: Ir saugojo?

Ats.: Ir bijojom eiti. Nu, kad anie stovi, tie žmonės, rengiasi. Nu, kas ten gali eiti. Eina ir žvalgosi kas sau.

Kl.: Nu, o kai viskas pasibaigė?

Ats.: Nu, kai pasibaigė, pasiėmė jau drabužius ir nuėjo, Ten tokie netikę skudurėliai. Ir laidėsi, ten mėtėsi. Pasai ten mėtėsi visokie, ten tokie... Pasų daug. Ir aš pats mačiau. Pasai buvo čia pakelyje tie išbarstyti, išmėtyti.

Kl.: Tai gal užsiliko koks pasas dar?

Ats.: Ne. Anuos jau galėjau pasiimti, bet... Iš tenai.

Kl.: Tai dabar, kodėl pasai? Tai čia patys žydai tuos pasus išmetė, ar?..

Ats.: Jau, matyt, anie patys. Kad, matai, anie būtų ten, kur rengėsi, būtų išmėtę. O dabar tuo visu keliu, kur anieėjo. Čia va pakelėse tie pasai išlaidyti. Anie, matyt, norėjo pamesti, kad kas sužinotų, kad anie čia turbūt yra. Ar kaip čia galėjo būti.

Kl.: Tai ten... O kokie pasai buvo? Smetoniški ar...

Ats.: Ne, ten tokie kaip... Kaip dabar kad šitai buvo...

Kl.: Ar jau sovietai buvo pakeitę tuos pasus?

Ats.: Jau buvo pakeitę. Jau rusiški pasai buvo. Skaitosi, tokie... Tokios žalios knygelės. Primena... Kaip žalios tos. Žalios knygelės, kaip profsajungos... Pirma profsajungos knygelės ten turėjom panašias.

10:50

Kl.: Tai pasai buvo išmėtyti. O dar kokie nors dokumentai gal buvo?

Ats.: Nu, ir dar...

Kl.: Fotografijos gal kokios buvo?

Ats.: Nu, buvo it fotografijos. Nu, visokie ten popieriukai, ten visokie... Ba aš mažai ten domėjausi. Mislinu, dabar kas čia man čia domėtis.

Kl.: Dabar noriu dar aš jums... Jūs labai įdomiai apie tuos ukrainiečius pasakojot. Ką jie darė? Kas jie tokie buvo?

Ats.: Nu, jie... Toks buvo būrys, kaip jis skaitosi... Ar būrys, ar bataljonas, anie pertikrino visus valstiečius. Valstiečius, žmones, ar neturi... Ir tikrino, ar neturi kas užslėpęs.

Kl.: Tai jie dabar kai ateidavo pas žmones, reiškia, tai jie su lietuviais ateidavo, ar jie vieni ateidavo?

Ats.: Vieni. Atvažiuodavo su arkliais. Raiti, su arkliais ir užpuldavo. Greitai apeina, apeina. "Ar nėra ten, neturi tas tų žydų?". Tas "nėra". "Nėr". Ir vėl toliau. Taip ir eidavo.

Kl.: Kaip jie susikalbėdavo su žmonėmis?

Ats.: Nu, žinot, rusiškai ir tėvas dar. Ukrainietiškos kalbos nemokėjo dar. Rusiškai po biškį moku. Neblogai mokėjo. Buvo biškį pas šitą laikinai. Sako, "ne rusai". Kažin kokia "šlech" (?), ne rusų kalba. Anie, matyt, ukrainiečiai buvo ir baltarusai tada. O velnias juos žino. Sako, kažin kokie čia žmonės. Ale rusiškai... Taip nešneka...

Kl.: Nu, tai jie... Nu, tai nerado, nerado. O jeigu rasdavu, ką darydavu?

Ats.: Nu, ir ką žmogus už nugaros sėdėjo. Ano nematyti. Ir kur aną padėdavo, niekas nežino

Kl.: Už nugaros? Kaip už nugaros?

Ats.: Nu, paimdavo ir iš karto išsitempdavo.

Kl.: Jūs matėt, kaip tempdavo žmones?

Ats.: Nu, ir ką. Už kojų pririšdavo, nusivežė. O kur anų padėjo, kas juos žino.

Kl.: Už kojų pririšo?

Ats.: Nu. Su šniūrais už vežimo užkabino ir vežė. Kiek anie vežė, niekas nežino.

Kl.: Tai jeigu už kojos pririšo, tai jisai kaip vilkosi žeme, ar ne?

Ats.: Nu, žeme vilkosi.

Kl.: Gulėdamas?

Ats.: Ir pavilko aną. Ir kiek aną vilko? Paskui turbūt areštavo ir nuvežė kur į vietą ten. Rado ten atidar. Žydelkelės. Užsislėpęs buvo? Ir viskas su jais taip buvo, žinai. Be (?) pasiaiškino.

Kl.: Tai ką čia tokį nuvilko, sakot?

Ats.: Nu, tą Jomantą.

Kl.: Jomantą. O vardą prisimenat?

Ats.: Nu, vardo neprisimenu čia jau.

Kl.: Kur jis gyveno?

Ats.: Už Eigirdžių gyveno ten.

13:04

_ Kl.: Tai čia jau tie ukrainiečiai jį vilko, reiškia?

Ats.: Ne. Tai jie ėjo pertikrinti dar. Matai, buvo įsakyta, kad suvežtu tuos žmones. Tuos, kas buvo... Nu, gal ūkininkai ten dvi paėmę buvo. Kitas tris, kitas kiek. Jau kiti kaip nors liepė... Sako "bėk tu nuo manęs". Kad "neleisiu aš tavęs". Liepė suvežti į getą Telšių, tenai. Ten buvo jau paskutinis tas getas tų moterų. Nu, o ale kitas ten sako, ten biednas pasakys, kad anie išėjo. Ir niekas ten didelei nepuolė. O kitas specialiai užkavojęs, skaitosi. Ir tas ėjo - toks anas buvo - patikrinimo kažin koks ten, nu, tas dalinys. Skyrius ar dalinys, kažin kas, vat. Surinktas iš tų tokių žmonių. Ir anie viską kiaurai. Perėjo kaip koks debesis ir nusiaubė. Kas kur turėjo, kas kur... Jeigu kas išdavė, pavyzdžiui, kad pasakė, kad paskui jį. Ten daug, žinai, žmonės vienas kitą išdavinėjo. Vat, ir tam kaput.

Kl.: Tai tą Jomantą tempė už kojų pririšę. Ar jisai grįžo paskui?

Ats.: Negrįžo. Niekas nežino, kur aną bepaliko, kur padėjo. Ir taip čia buvo. Čia bjauriai taip.

Kl.: Tai ką ten pas jį surado, pas Jomantą?

Ats.: Nu, va. Žydelkelės buvo kelios. Nežinau, kiek ten buvo. Ar dvi, ar trys.

14:27

Kl.: Ką tom žydelkelėm padarė?

Ats.: Nu, jie paima, susodina ir išveža. Jas paima, paskui anas nuveža kur reikia. Kai suranda. Va taip. Ir dar ??? tom žydelkelėm, ir viskas. Kiaurai buvo, jau lygios... Teismas taigi, niekur nepaspruksi. Ir jiems palieki. Ir ima su tais, katrie buvo pasislėpę. Arba nenuvedei, va. Jei

nenuvedei, turi pasiaiškinti, kur padėjai tas bobas. Gali pasakyti "pabėgo". Nu, dar jis ir palindo. O kitas nieko ten ir neturėjo. Marš pasiaiškinti.

Kl.: Nu, ir paskutinis dalykas. Dar norėjau paklausti. Reiškia, kaip vyko tas šaudymas, ar ne. Nu, tai čia šitie šaudytojai, reiškia, ką vokiečiai darė? Kiek vokiečių buvo ir ką jie darė tuo metu?

Ats.: Vokiečiai nieko nedarė. Tiktai vat, aniems davė abramanas (?). Tiems vyresniesiems tuo metu.

Kl.: O šaudymo metu?

Ats.: Šaudymas. Niekas ten nebuvo, neklausė. Gal anie sėdėjo, ten kažkas. Koks nors prižiūrėtojas. Ba anų čia ir daugiau niekur nebuvo matyti. Gal anie ten toliau? Ten štabas jų buvo. Gal ten ir buvo koks vadovas. Aniems kamandavojo. To aš tai irgi negaliu pasakyti.

Kl.: Bet čia nebuvo, reiškia.

Ats.: O čia nebuvo matyti. Gal ir ateidavo, ale kas žino, kas čia. Gal tuo tarpu nesuspėdavo pamatyti. Vat, kad ne... Turbūt anie nelandžiojo ten be reikalo... Nu, va...

16:02

–